

SZATHMÁRY Béla

A Sárospataki Jogakadémia híres tanára – Emődy Dániel

A Sárospataki Jogakadémia 1793-ban indult Kövy Sándor tanári kinevezésével, aki megalapozta a jogi oktatás eme fellelegvárának országos hírnevét. Kövy tanítványai: Kossuth Lajos, Fáy András, és tanári székében utóda, Gortvay János tanítványai: Szemere Bertalan és Erdélyi János kiemelkedő munkássága bizonyította, hogy a pataki jogakadémia a jogászképzés országos hírű oktatási intézményévé fejlődött. Kövy 1829-ben bekövetkezett halálát követően tanítványa Gortvay János, majd vele együtt Kallós Lajos vették át feladatát, de a levert szabadságharcot követően a Habsburg abszolutizmus elnyomó, magyarellenes intézkedései miatt 1853-ban tevékenységét szüneteltetni volt kénytelen. Ismételt felemelkedését 1863-ban Emődy Dánielnek a magánjogi tanszékre történő beiktatása indította el.

Életrajza

Emődy Dániel kétszáz évvel ezelőtt, 1819. november 13-án született az Abaúj-Torna megyei Felső-Fügeden. Apja Emődy István négy éven át volt a pataki gimnázium tanára, majd lelkeszi pályára lépett. Édesanyja Csay Sára szintén lelkesz család leszármazottja, Csay Mártonnak, a Tiszáninneni Református Egyházkerület püspökének unokája volt. Négyéves korában apja meghalt. Édesanyja két fiával Szikszóra költözött, ahol Emődy Dániel az alsóbb iskoláit elvégezte. A debreceni kollégiumban folytatott bölcsészeti és jogi tanfolyamot követően 1841 végén a bihari földesúr, Tisza Lajos házához került Gesztre három fiának: László, Kálmán és Lajos segédnevelőjeként. 1843-ban Pesten folytatott ügyvédi joggyakorlatot, majd 1846-ban tette le az ügyvédi vizsgát kitűnő képesítéssel. Itt került kapcsolatba a reformkori irodalmi, politikai élet kiemelkedő személyiségeivel. Ahogyan Finkey Ferenc jogakadémia történeti munkájában életének erről az időszakáról emlékezik: „az ügyvédi gyakorlat mellett azonban vagy inkább helyett főként újságírással kereste a kenyerét. Belső munkatársa lett a Kossuth, majd Szalay Pesti Hírlapjának, s ily minőségében bizalmas barátságba jutott a pesti írói körökkel, költőkkel, politikusokkal. Megismerkedett Vörösmartyval, Kemény Zsigmonddal, Arany Jánossal, Tompa Mihállyal. Petőfit bámulatos lelkesedéssel töltötte el a fiatal ügyvéd okos, bátor észjárása és jellemszilárdsága. Ismeretes a róla írt magasztaló naplójegyzete. Történeti adat lévén, nem mellőzhetem ennek a remek naplójegyzetének ide iktatását: »Elkísért Váczig Emődy Dániel. Nem tudom: egyszer fogja-e a közönség e sorokat olvasni vagy ... egyszer sem; de leírtam, hogy akárhányszor olvassák leveleimet, lássák egyszersmind leghívebb, legönzetlenebb és legtisztább lelkű barátaim egyikének nevét is. Barátja vagyok, mert ő is barátom, de barátja vagyok még inkább azért, mert ő jellem, oly erős jellem, amilyen a gyöngökben kevés van, amilyen csak az lehet, kinek a szegénység volt dajkája és nevelője. Urak,

tiszteljék az ilyen embereket, kik kenyeret esznek, bár kalácsot ehetnének.«¹ Így jutott Emődy a márciusi ifjúság legszűkebb körébe, a Pesti Körbe, akik a március 15.-iki tizenkét pontot megfogalmazták, s akinek örök dicsősége a magyar sajtószabadság kivívása. Emődynek itteni szerepét Jókai is megörökítette *Életemből* c. munkájában.»²

1845-től dolgozott a *Pesti Hírlap*nak 1848 végéig, Csengeri Antal vezetése mellett. Írt kisebb-nagyobb cikkeket, irodalmi, külföldi és hazai politikai kérdésekről. Ezek a cikkei és a márciusi mozgalmakban, a politikai változások előkészítésében való tevékeny részvétele irányította rá az első magyar miniszterek figyelmét. Így került be, mint fogalmazó a földművelés,- ipar és kereskedelmi minisztériumba. A szabadságharc utolsó napjaiban végül Szemere Bertalan miniszterelnök a *Hivatalos Közlöny* szerkesztésével bízta meg Emődyt, s július 1-től augusztus 11-ig, tehát a világosi fegyverletételig ő volt a forradalmi kormány hivatalos lapjának felelős szerkesztője. E tevékenysége miatt Haynau őt is a kivégzendők listájára tette, mint politikai író. A biztos haláltól csak volt munkaadója Tisza Lajos, az aulikus érzelmeiről Haynau előtt is jól ismert nagy befolyású egykori adminisztrátor közbenjárása mentette meg. Tisza ugyanis úgy mellékesen megjegyezte Haynau-nak, hogy Emődy nem író (Schritstellen) volt a hivatalos lapnál, csak közönséges írnok (Schreiber). Mivel Emődy sohase írta ki nevét cikkei alá, Haynau elhitte Tisza megjegyzését és törölte Emődy nevét a proscibáltak névsorából, mindössze jelentkeznie kellett a hadbírósnál és büntetésül négy évig nem folytathatta az ügyvédséget. Pár év múlva Kemény Zsigmond bevette a *Pesti Napló* belső munkatársai közé, s itt dolgozott nagy szorgalommal egész 1863-ig. Állandó rovatot vezetett Franciaországról, írt könyv- és színi bírálatokat, vezércikkeket. Kiválóan beszélt németül, angolul, franciául és természetesen a hivatalos jogi nyelven latinul is.

A pataki jogakadémia 1853-ban kényszerült felfüggeszteni tevékenységét, amikor is az ún. Kövy-korszak két utolsó nagy tanáregyénisége Gortvay János és a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává emelkedett Kallós Lajos az osztrák abszolútizmus által hatályon kívül helyezett magyar jog és helyette előírt birodalmi császári jog német nyelvű oktatása elleni tiltakozásul felfüggesztette a jogi előadások tartását. A Petőfi által „a magyar forradalmak oroszánbarlangjaként” említett pataki kollégium³ és a Tiszáninnen Református Egyházkerület nem adta fel annak reményét, hogy a jogi oktatás újra megindulhasson. Finkey Ferenc érdekes adatként említi, hogy jogakadémiánk újbóli megnyitását, a jogi tárgyak leadását minden politikai vagy egyházi hatósági engedély kikérése nélkül maga az akadémiai tanári kar kezdeményezte. „Az 1860. évi május 14.-iki uralkodói leirat ugyanis elismervén egyházi és iskolai autonómiánkat, a tanár kar, illetve a főiskolai előjáróság már az 1860. évi záró vizsgák alkalmával kihirdette, hogy a jövő iskolai évtől kezdve a jogi tantárgyak ismét elő fognak adatni akadémiaikon. Erre aztán a tanári kar az egyházkerület jóváhagyását kérte, amit az készségesen meg is adott. Sőt az 1861. évi őszi egyh.ker. gyűlés Abaujszántón a jogakadémia új tantervét is megállapította. Ez az ún. szántói tanterv még a régi csapáson halad ugyan, de jelentékeny bővítésekkel és haladással. A jogi tanfolyam eszerint egy évi bölcsészeti tárgyak hallgatásával kezdődik, ezután jön a kétéves tulajdonképpeni jogi szak hallgatása. A jogtanítás ennek alapján meg is kezdődött 1861 szeptemberében, de rendes jogtanárok nélkül. A tanári kar ajánlatára ugyanis az előjáróság egyszerűen megbízta Csoma Mihály és Antalfi János gimnáziumi tanárokat a jogi tantárgyak ideiglenes előadásával addig is, míg gondoskodás történik rendes jogtanárok választásáról.”⁴

Báró Vay Miklós, az egyházkerület akkori főgondnoka gyűjtést szervezett a jogakadémiai tanári állások fenntartására. Az összegyűlt összeg három jogi tanszék javadalmazására biztosított forrást. Vay magára vállalta, hogy megfelelő kiváló tanerőt szerez a magánjogi katedrára. Így került sor arra, hogy az 1862. évi nyakaposi őszi egyházkerületi közgyűlés Vay előter-

jesztésére meghívta Emődý Dánielt a magyar magánjog új, önálló tanszékére. Beiktatására az 1863. szeptember 14-én tartott tanévnyitó ünnepélyen került sor, s a jogakadémia működése közel 10 évnyi kényszerszünet után egy újabb jelentős korszak, az ún. Emődý korszak indulásával folytatódott. Emődý Dániel beköszöntőjében fogadalmat tett, hogy itt éli le hátralevő éveit, követve fiatalkori, egyik legkedvesebb barátjának, Erdélyi Jánosnak példáját, aki már akkor 12 éve működött Patakon. 28 éven át végig itt munkálkodva élt.

Első házassága Jakfai Gombos Krisztinával felesége 1854-ben bekövetkezett halála miatt összesen egy évig tartott. E házasságából Béla nevű fia származott, aki bírói pályára lépett. Mint kúriai bírói jelleggel felruházott kassai királyi ítélőtáblai bíró halt meg 1922-ben.

1863-ban vette nőül Schmidt-Kovácsy Vilmt. Ebből a házasságból három gyermek született: Krisztina, Etelka és László. Emődý László – gimnáziumi és jogakadémiai osztálytársa, az Emődý Dánielnek méltó emléket állító jogakadémia történet szerzője, Finkey Ferenc barátja – szintén bírói pályára lépett. Mint sátoraljaújhelyi törvénytudományi tanácselnök ment nyugalmába 1930-ban.

Emődý Dániel 1891. április 11-én a tanári karhoz bejelentett lemondó levelében még kifejezte reményét, hogy október elsejétől kívánna nyugdíjba vonulni, azonban, április 13-án elhunyt. A tanári kar és az előjáróság a főiskola udvarán rendezett temetésen vett búcsút kiváló tanáratól. A sárospataki református temetőben lévő sírjára volt hálás tanítványai szép gránit oszlopot emeltek.⁵

A tanár Emődý

Kövy Sándorhoz hasonlóan nem jogtudósként, jogtanárként, hanem a gyakorló jogászok és politikusok tapasztalataival lépett a pataki jogakadémia katedrájára Emődý Dániel. Finkey így ír pályafutása ezen szakaszának kezdetéről: „44 éves volt már, amikor Vay Miklós felszólításának engedve, vállalkozott a pataki jogtanári állásra. Talán ő maga sem gondolt arra, hogy valamikor tanár lesz, de nagy előde mintájára fényes tehetségével, személyének megkapó varázsával, s jellemének lebilincselő, kivételes vonásaival ő is egyszerre egyik legnagyobb büszkesége lett a pataki jogakadémiának és a magyar magánjog tudományának.”⁶

Volt tanítványa Radácsi György így emlékezik vissza tanárára: „Emődý nem volt tanár; ügyvéd volt és publicista, de annyi szerénységgel, igénytelenséggel, s olyan professzori talentumokkal, hogy igazán az Isten jó tetszésének kellett tekintenünk, hogy előjáróink oly szerencsésen rátaláltak.”⁷

A reformkor, a levert szabadságküzdelem, majd a kiegyezés kora alatt Magyarország két évszázadra szóló haladást mutatott fel, mind a politikai, mind a jogélet terén. Az 1848-as törvények folytán – mihelyt az Országbírói Értekezlet a régi magyar törvények hatályát visszaállította – érvényre jutott a jogegyenlőség elve. Megszűnt a rendiség, a jobbágyság örökös szolgálása. A bírói és a közigazgatási eljárás a törvény előtti egyenlőség, a szabadelvűség és emberiség új útjaira indult. Ezt az új magyar jogot csak olyan férfiú taníthatta eredményesen, aki ismerte még a régi rendi világot, de benne volt a 48-as alkotmányreformok megteremtésében is. Finkey értékelése szerint erre az új nagy feladatra valóban Emődý volt a leghivatottabb ember. „Ő még benne élt, mint jogvégzett fiatal juratus, majd ügyvéd a rendi társadalomban. Gyakorlatból ismerte a rendi különbségeket, a nemesség privilégiumos helyzetét, a megyei törvényszékek és a felső bíróságok aulikus hajlamú eljárását. De benne volt és pedig, mint egyik vezető szellem, a 48-as márciusi ifjúság diadalmas seregében is, mely kivívta a sajtószabadságot, s ezzel előkészítette a 48-as alkotmányreformot. S benne volt Emődý az első független magyar minisztérium lázas munkájában is. Még csak szerény fogalmazóként

ugyan, de ott is hamarosan felismerték a nagyra hivatottságát, amit eléggé bizonyít az a tény, hogy Csengeri Antal és Kemény Zsigmond magukhoz veszik a Pesti Hírlaphoz, illetőleg a Pesti Naplóhoz segédszerkesztőnek. A viharos 49-es napokban pedig, Kossuth kormányzósága alatt, Debrecenben a hivatalos lap szerkesztését bízták reá. Emődy tehát legközvetlenebből ismerte a 48-as törvények keletkezését, azok készítőinek gondolatvilágát. Sőt az ő eleven, bátor cikkei is jelentékenyen hozzájárultak ezeknek a törvényeknek kidolgozásához. De azután szomorúan meg kellett ismernie az absolutismus jogrendjét, illetőleg a patensek parancsuralmát is. [...] Az 1861-ben tartott Országbírói Értekezlet által kiadott, s az uralkodó által is megerősített Ideiglenes Törvényszéki Szabályokat éppen a magyar ügyvédi kar fogadta legnagyobb lelkesedéssel, s Emődy is nagy lelki megnyugvással vette kezébe a régi alapokra felépített új szabályokat ügyvédi irodájában. Emődy eszerint, pataki tanársága előtt, már három jogrendszerrel élt át és megtapasztalta azok jellemvonásait, hibáit és értékeit. Mikor aztán új hivatása a tanári pályára szólította, bőséges alkalmat lett kiformálni lelkében a magyar magánjog valódi alapelveit és egybevetni a régi és az új szabályokat, s az osztrák jogból fenntartott korszerű intézményeket, így a telekkönyvi rendtartás, a tagosítási és bányajogi szabályokat. Méltán mondta azért egyik legkiválóbb nagybíránk: Vavrik Béla, a Kúria másodelnöke, hogy a régi magyar magánjogot Wenzel Gusztávon kívül Emődy ismeri legalaposabban.⁷⁸ Kövy és Emődy, majd méltatójuk Finkey példája mutatja, hogy gyakorlati ismeretek és tapasztalatok nélkül a mégoly tehetséges elméleti jogász sem lesz képes a jogtudomány területén iskolát alapítani, amely bizony fordítva is igaz, megfelelően kiérlelt elméleti tudás nélkül a gyakorlatban sem alkothat maradandót a praxis jogásza.

Az oktatói mivoltát szépen jellemzik fiának, Emődy Lászlónak visszaemlékezései: „Fő tanári erényei: nagy tárgyismerete, teljes otthonossága a jog birodalmában, és fegyelmezett jogászai gondolkozása voltak. A régi, 48 előtti magyar jog iskolájában nőtt fel, de elméje ruganyosan idomult az újabb jogi irányokhoz is. Tanári erényei közé tartozott nagy higgadtsága is, aztán az emberekkel bánni tudása, az egész lelkét betöltő legmélyebb emberszeretete, mellyel a legkisebb diákot is körülvette, s úgyszólván mindenkit hívévé tett, továbbá kiváló előadóképessége. Magas mondanivalóihoz mindig erőltetés nélkül megtalálta a megfelelő formát. Korán, még a tanárságát megelőző időkben, megszokta a rögtönzést. Jogi előadásai csak annyiban nem voltak rögtönzések, hogy megelőzően otthon mindig átnézte, néha csak pár szóban rögzítette jegyzeteit, elővette az idevágó forrásmunkákat, készületlenül sohasem fogott előadáshoz. Műveit jogi nyelven beszélte, de úgy, hogy azt a gyengébb hallgatók is megérthessék. Közvetlen volt. A fegyelmet minden emberszeretete mellett megkövetelte. Úgyszintén a szorgalmat is.”⁷⁹

Egyik kiváló tanítványa, Németh József, miniszteri tanácsos a földművelésügyi minisztériumban, így írja le Emődy előadási módszerét: „Az ő tárgya a magyar magánjog lényegében meglehetősen száraz tudomány. De Emődy olyan eleven és érdekes kapcsolatban hozta az életviszonyokkal, történelmi kialakulásokkal, hogy ajkán érdekessékké, színesékké váltak a jogtudomány tételei. Cselekvő életre keltve hozta elének a magyar tulajdonost, a birtokost, a családfőt, az anyát, az özvegyet, a gyermeket, a jogi személyiségeket, s azokat a jogszabályokat, amelyeknek érvényesülésén a magyar bírászkodás, tehát az egész állami hatalom örködött. Most tudjuk ma átérezni az akkori érzésünket, hogy egy tősgyökeres magyar, bő tudással eltelt eszméjára vezet bennünket a hazai jog talaján. A Corpus Jurisnak, az országos és helyi statutumoknak akkoriban kevés hozzáfogható ismerője lehetett.”¹⁰

Finkey Ferenc, Emődy késői tanítványa, a kiváló büntetőjogász is nagy tisztelettel és szeretettel emlékezett vissza tanítómesterére: „De itt vagyok élő tanúnak magam is, aki még olyan szerencsés voltam, hogy életem utolsó évében tőle hallgathattam a magánjogot.

Én és a hallgatótársaim mindnyájan valósággal csüggtünk az ő ajkain, mint a gyümölcs a fán. Lebilincselte bennünket a külsejével is tiszteletet gerjesztő öreg úr, a jogszabályok szabatos magyarázatán kívül azokkal a rendkívül becses megjegyzéseivel, melyeket a magyar jog múltjáról, jelentőségéről és a gyakorlati jogéletből, a bírói gyakorlatból beleszólt előadásába. Bármilyen komolyak, szinte megfélemlítőek voltak nekünk fejtegetései, rendszerint elmondott egy-egy jóízű adomát a régi világból, hogy figyelmünket ébren tartsa, s a jogi tételeknek az életben való érvényesülését illusztrálja.¹¹ Finkey emlékezése szerint a korabeli jogászvilágban ismert anekdotát idézte Emődy, amikor is „az egyszeri szolgabíró lakonikus, de a szög fejére ütő perdöntését például ezzel tette előttünk megragadóvá, hogy a szolgabíró a nyilvánvaló adós hosszas csürés-csavarását azzal szakította félbe: Liquidum est debitum, solvas – ebadta! – punctum.”¹² [...] Módszerére nézve megörökíteni való, hogy agg korában is leginkább állva beszélt, ide-oda topogva a katedrán. Mindig kezében volt a kréta, mellyel az előadás közben előforduló törvények számát vagy az idézett írók nevét a fekete táblára felírta, hogy pontosan és helyesen jegyezhessek le azokat. Kedves kötelességünk volt az előadás végén leporolni az öreg úr kabátjáról a krétaport, amit ő mindig különös udvariassággal köszönt meg. Gondosan távol tartotta magát előadásai során a politikai vagy felekezeti kérdésekre való kitéréstől. Még a 48/49-iki, saját harctéri vagy politikai élményeit is elhallgatta, nehogy dicsekvést lássanak benne hallgatói. Így március 15-iki ünnepi beszéde alkalmával is az ifjúság előtt egy szóval sem említette fel, hogy ő is ott volt és éppen egyik vezére volt a márciusi ifjúságnak.¹³

A szintén volt tanítvány Radácsi György nekrológiájában így írt Emődy tanárságáról: „Tanár volt a szó legjobb értelmében és csak az akart maradni. Egy-egy tisztességbeli hivatal – igazgatóság, dékánuság – már megzavarták őt, vagy legalább akadályoknak tartotta az ilyen tisztességeket a legfőbb, t. i. a tanári teendők pontos teljesítésében. A katedrának s a tanítványoknak élni, ezt tartotta az egyedüli professzori tisztnek s nem örömet tanácskozott oly tárgyak felett, amelyek a szorosan tanári kötelességekkel az ő nézete szerint – összeegyeztethetők nem voltak.”¹⁴

Irodalmi munkássága

Emődy az anyagi magánjog mellett tanította a polgári eljárásjogot, az osztrák jog átvételével a telekkönyvi rendtartást, amelyet máshol nem tanítottak, így csak a Patakon végeztek tudták, de tanított nemzetközi jogot és magyar jogtörténetet is. 44 éves volt, amikor visszatért tanítani. Tanárként elsődleges fontosságúnak az előadásaira való alapos felkészülést tekintette, így pályája kezdetén a szaktudományba való elmélyedést, a tankönyvírást mellőzte, de pár év múlva elkezdte előadásainak tankönyv alakban való kidolgozását, azt éveken keresztül folytatta és kiegészítette kéziratát. A mű megírását befejezte ugyan, de a kiadás már fiaira, Bélára és Lászlóra várt. Ők rendezték sajtó alá és adták ki 1892-ben *A magyar magánjog tankönyve* című munkáját. A Sárospatakon megjelent két kötetes mű nagyszerű összefoglalása előadásainak. Finkey Ferenc értékelése szerint Emődy kiindulási pontja az volt, hogy a magánjogot mind történeti előzményei, mind fejlődésének fő irányai a jelen állapotra nézve is nemzeti jognak kell tekinteni. Werbőczinek azt a tanítását, hogy Magyarországnak majdnem minden joga eredetileg a pápai és a császári jog forrásaiból vette kezdetét, Emődy úgy értelmezte, hogy a kánoni és a római jog, ha gyakoroltak is némi befolyást hazai jogunkra, de ez a befolyás inkább csak alakí, mint anyagi jelentőségű volt. A tankönyv beosztása teljesen modern. A személyi jogokat az Általános Tanok c. első fejezetben foglalja össze. A második fejezet szól a dolgokról, illetőleg a dologi jogokról. Itt rendkívül becsesek az ősi és a szerzeményi vagyona és az

úrbériségre, s az úrbéri kapocs megszüntetése után még függőben maradt birtokszabályozási kérdésekre vonatkozó fejtegetései. A Különös Rész tárgyalja a vagyonjogot, a kötelem, a családi és az örökösödési jogokat.¹⁵

Irodalmi érdeklődését és széleskörű ismeretét mutatja, hogy kedves barátja, sárospataki kollégája Erdélyi János Egyetemes irodalomtörténetének utolsó részét, Erdélyi jegyzeteiből és kézírataiból ő szerkesztette össze, s gondoskodott annak kiadásáról.

Emődy Dániel a magyar nemzet történetében jelentős korszak kiemelkedő hazafija, a jogtudomány és jogászképzés emblemikus alakja volt, aki már életében kivívta honfitársainak, az elméleti és gyakorló jogászoknak a megbecsülését. Születése 200. évfordulóján tisztelettel és szeretettel emlékezik róla a mai jogászvilág és szolgálati helyének a Sárospataki Református Kollégiumnak oktatói és hallgatói közössége.

Jegyzetek

- 1 Petőfi Sándor: Úti levelek Kerényi Frigyeshez, IX. Beje, 1847. július 6. Forrás: <http://mek.oszk.hu/06100/06125/html/petofiu0002.html> Letöltés: 2019. április 28.
- 2 Finkey Ferenc: A sárospataki református jogakadémia története 1729–1923. Kézirat a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Kézirattárában, jelzet: Kt.3932/b. 83. o.
- 3 Petőfi Sándor, i. m. XI. Sáros-Patak, 1847. július 9.
- 4 Finkey Ferenc, i. m. 73. o.
- 5 Az emlékoszlop tanítványai adakozásából készült el. Felavatója 1901. június 24. napján történt. Az itt elhangzott emlékbeszédet Dr. Meczner Sándor tartotta. Az emlékbeszéd közzétételéről tudósított róla a Sárospataki Lapok 1901. július 1. napján megjelent 1901. évi 26. száma, az 562–564. oldalakon.
- 6 Finkey Ferenc, i. m. 75. o.
- 7 Radácsi György: Emődy Dániel. In: Uő: Emlékjelek, bizonyságok, I. kötet, Sárospatak, 1906. 86. o.
- 8 Finkey Ferenc, i. m. 75–76. o.
- 9 Finkey Ferenc kérésére barátja, Emődy László adott írásban jellemzést édesapjáról, amelyre Finkey a jogakadémia történeti munkájában hivatkozott. Lásd: Finkey Ferenc. i. m. 76–77. o.
- 10 Forrásmegjelölés nélkül: uo. 77. o.
- 11 Uo. 78. o.
- 12 Az adósságot nyilvánvaló, fizetsz, ebadta, pont. – Az Emődy által citált anekdotát Jókai és Mikszáth is idézi azzal a kiegészítéssel, hogy „Még azt is hozzáteszik, hogy a veszedelmes rövidségű ítéletet a királyi tábla is helybenhagyta ilyenforma záradékkal: Sententiam vicecomitis, excepta voce ebadta, approbari.” (Az alispán ítéletét, az ebadta kivételével helybenhagyja.) Vö.: Jókai Mór: Az elátkozott család (regény). – Bajcsy alispán c. fejezet. Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás. XXXI. kötet. Révai Testvérek, Budapest, 1907; Mikszáth Kálmán: Az igazi humoristák. – Humor az aktákban c. fejezet. In: Mikszáth Kálmán összes művei. Kritikai kiadás. 54. kötet. Cikkek és karcolatok IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968.
- 13 Finkey Ferenc, i. m. 79. o.
- 14 Radácsi György, i. m. 89. o.
- 15 Finkey Ferenc, i. m. 80–81. o.